
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

TETEMREHÍVÁS – HATÁRSÉRTÉS

Adalék(ok) régi vitákhoz

BORDÁS GYŐZŐ

Függetlenül attól, hogy nem szeretem, sőt – mondhatnám – berzenkedem a személyes(kedő) vitáktól, az utóbbi időben mindinkább belekeveredek. Pontosabban bele kényszerítenek, azáltal, hogy rég lezártnak, letisztázottnak vélt dolgok újból és újból – mint bűvópatakok – föl-fölbukkannak, s akkor mindent előlről kell kezdeni, ismételni a már többször elmondottakat, bizonyítani, ami már rég bizonyítást nyert.

Hornyik Miklós *Határsértés* (Válogatott és új írások 1965–2001) című, a pesti Ister kiadónál most megjelent könyvét olvasom, mondhatnám összegyűjtött műveinek nagy formátumú több mint négyszáz oldalas kötetét, amelyben benne van az 1965-től, tehát az én középiskolás, s az ő egyetemista éveitől annak idején az *Iffúság* (*Képes Iffúság*) Ifjú műhelyében közölt zsengeitől mindaz, amit Hornyik még a *Szabálytalan napló* (1981) és a *Titokfejtők* (1988) kötetbe se vett föl. Nincs vitám a kötet szerzői-szerkesztői elképzelésével, mindenkinek jogában áll akár újra is fogalmazni egyes régi szövegeit, s bármikor újra közreadni. De van itt egy komoly bökkenő. A kötetébe Hornyik Miklós besorolja vitairatait is, többek között azokat is, melyeket a nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején a *Magyar Szóban*, majd a *Naplóban* publikált, s amelyekre például e sorok írója is, már csak személyes érintettsége folytán is reagált, s meggyőződése, hogy az akkor felvetett kérdéseket az olvasók előtt tisztázta is. Viszont a most megjelent könyvben sehol egy lábjegyzet, utalás, hogy az, amit oly magabiztosan állít(ott), nem biztos, hogy teljes egészében igaz is. Csak két, e sorok írójával kapcsolatos tényt említek. A *Magyar Szó* 1989. január 21-i számában *Kis vajdasági pornográfia* címmel Hornyik a Szelei Istvánnal készült interjúkötete kapcsán tűz a tollára, mondván: „Egyik legkiválóbb alkotónk esetében mégsem helytálló Bordás Győző kije-

lentése. A Forum Könyvkiadó, néhány hónappal ezelőtt, igen élénken cenzúrázta Szeli István *Így hozta a történelem* című interjúkötetét. Aprólékos gondnal Vékás János kérdéseit, óvatos körültekintéssel Szeli István válaszait – elővigyázatosan a szabadkai *Létünk* folyóiratban korábban közzétett interjú szövegét.”

Nos, én már akkoriban (két héttel Hornyik írása után a Kilátóban) megválaszoltam, hogy szó sem volt cenzúrázásról – meghozzá egy tollvonásnyiról sem – a kötetben mindent és következetesen a szerző, azaz Szeli István akaratát tiszteltük. Egyébként az interjúkötet második oldalán ott áll ma is a következő szerkesztői megjegyzés: „Az interjú az Újvidéki Rádió számára készült. Némi-eg rövidített változata megjelent a *Létünk* 1987. évi 3–4. és 6. számában. Az itt közreadott szöveget Szeli István autorizálta, s a fényképeket is ő bocsátotta rendelkezésünkre.”

Akkoriban föl is kértem Szeli tanár urat, ő nyilatkozzék az ügyben, hiszen csakis ő lehet a mérvadó, annál inkább, mert több hónapon át dolgozott a folyóiratban megjelent nagyinterjú szövegén. Hogy miért, miért sem, válasz nem jött, s talán így maradt függőben a dolog. E vita már talán feledésbe is merült volna, amikor 1996-ban Szeli István leadta a kiadónak a *Nyelvünk, kultúránk, nyelvi kultúránk* kéziratát, s benne ama 1989-ben várt választ. A kötet szerkesztőjeként akkor kihagyásra javasoltam, lévén akkor már időszerűtlennek, mondjam így, kissé elavultnak tartottam az írást, arról is beszélve, hogy az ügy történeti magyarázatára is szükség lett volna. S ebben nagyon gyorsan egyet is értettünk.

Most viszont, hogy Hornyik Miklós új kötetével időszerűsíti a témát, Szeli István beleegyezésével teljes egészében közöljük akkori választát, adalékként a vitához, már csak a Szeli-recepció és a Forum-filológia kedvéért is.

Íme a szöveg:

TETEMREHÍVÁS

Több okom is akadt, hogy tisztos távolból 05s csupán olvasóként figyeljem a Forum kiadóház körüli vitát. Úgy véltem, hogy mint kiérdemesült hadfit, miután fültűztek plasztronjára már mindenféle pléhgombot, megkímélnek a háborúskodásoktól. Aztán meg nem is nagyon volt világos előttem, hogy milyen minőségben idéznek a nyilvánosság ítélőszéke elé: mint tanút, vétkest, pörosztót, vádoltat, följelentőt, cinkostársat vagy éppen mint véletlen járókelőt, akinek igazolnia kell az alibijét. Leginkább pedig azért szerettem volna mentesülni az igazságszolgáltatás fenti gyönyöreitől, mert egyre inkább belátom, Móricznak volt igaza, amikor útjára bocsátotta jelszavát: „Hagyd a politikát, építkezz!” Nos, jómagam éppen ezzel vagyok elfoglalva: építkezem. Egy nagyon képes értékű iskolai program meghagyásai ellenére igyekszem tisztességes tankönyvet juttatni középiskolás gyerekeknek a kezébe az egyre sürgetőbb határidő lejártáig. De másképpen is érvé-

nyesnek tartom Móricz Zsigmond intelmét. Ugyanis egyedül csak naiv lélek hiheti még, hogy itt tisztán valamilyen emelkedett esztétikai, irodalmi vagy etikai indítékokból folyik a csatározás. De hát tetemre hívtak, előállítottak, fölvezettek, szembeállítottak önnönmagammal.

Ha valaki netán semmiképp sem tudná leküzdeni gyötrő óhaját, hogy megismerkedhessen életem és személyem intim mozzanataival, vagy pedig éppen ilyen ellenállhatatlan kényszer úzi, hogy a részleteket illetően is eldöntse a kérdést, vajon miben mutatkoznak eltérések a Létünk által közölt „életmondásom” és a Forum által önálló füzetben megjelentetett szöveg között, az kénytelen lesz soronkint összevetni a két, egyenkint mintegy százoldalmi szöveget, megállapítandó a köztük mutatkozó hajlásszög nyílásának a nagyságát, ami a cenzori beavatkozás alapos gyanújába keverte a kiadót. Engem még nem nyugtalanított oly mértékben a szerzői(?) hiúság, hogy ilyen szempontú nyomozást végezzek. Saját kérésemre a Kiadó hozzájárult ugyan, hogy a Létünk szövegében megfésüljek néhány kócos mondatot, kiigazítsak egy-két szórendi vagy vonzathibát, elhagyjak bizonyos mondatokat, üresjelkatákat, gondolati átfedéseket meg egyéb dísztelenségeket. Attól tartok, nem eleget ahhoz, hogy az interjú legalább elérje másfajta írásaim stílusbeli szintjét. Tudniillik szóbeli fogalmazásom koránsem oly fedhetetlen, mint ahogy Hornyik Miklós provokáló jóindulata rámfogja. Mindez azonban önmagában még nem lenne elegendő a cenzori beavatkozás tényének bizonyításához, mert az összevetésből a jobb sorsra érdemes olvasó még mindig nem tudhatná meg, hogy az eltérések kinek a kezétől származnak, s így aztán a szövegkritikai munka e lélekemelő eljárását ki kellene terjeszteni a Létünk szövegének, az általam végzett módosításoknak (ceruzás bejegyzéseknek), valamint az önállóan megjelent füzetnek összehasonlítására. Erre még magam sem vetemedtem, s bizonyára nem is fogok. Megelégedtem annyival, hogy ráismertem a szövegemre. Ezek után, hála annak az általános légkörnek, amelynek jóvoltából ma már senki semmit sem hisz senkinek, az én szavaimban is csak úgy lehetne hitele, ha itt a nyilvánosság előtt szolgáltatnék bizonyítékokat saját beavatkozásaim, javításaim és változtatásaim természetéről, mibenlétéről, fokáról és mértékéről. Mert bármiféle tanúság csak akkor lenne hiteles, ha mondatról mondatra haladva magyaráznám, mit minősítettem sutának, ügyetlennek, pontatlannak, felületesnek, rosszul hangzónak a mikrofonba mondott fogalmazásból. Meg ha kideríteném, kinek és mit, hogyan és mennyit mondtam vagy éppen nem mondtam, aztán meg miért mondtam vagy miért nem mondtam. Talán nem is kell mondanom, hogy egy jöttányit sem kérek ebből az úri szabadságból! Arra kérem a nemes szándékú vitapartnereket, kíméljenek meg ettől a lealacsonyítástól. Egyébként hadd valljam be, nem kis büszkeséggel tölt el, hogy egykori hallgatóimat ily nagy mértékben sikerült megfertőznöm a filológiai tudományok kórokozóival, mert – mint az ábra mutatja –, máig sem gyógyultak ki az exegézis betegségéből. Mentségemül hozom fel, hogy

a használati utasítást e tudományok alkalmazásához nem én adtam. Hol vannak azok a szép és boldog idők, amikor Hornyik Miklós és Bordás Győző (az előbbi mint szövegválogató, az utóbbi mint szerkesztő) példás egyetértésben sorolták be könyvembe egyik jó húsz esztendővel korábbi „el nem kötelezett” cikkemet, amelyben egy akkori irodalmi torzsalkodás ürügyén arra intettem, hogy ne eröink bomlasztására, szétzüllesztésére, önpusztító fecserlésére legyen gondunk, mert ahhoz nincsenek fölös tartalékaink. Azt mondhatnák erre, hogy az akkor más volt. Hát nem volt más, mint ahogy a Hornyik Miklós által idézett Ilyés Gyulának a teljes írói szabadságról mondott igazsága sem más ma sem, mint kimondása idején. S ezen mit sem változtatott, hogy mint szerkesztő maga Ilyés sem közölt le mindent, amit csak bedobtak a Magyar Csillag postaládájába. Mondom, Hornyik Miklós finom érzékel, tapintattal és ízléssel válogatta össze valamirevaló írásaimat, mint ahogy Bordás Győző is kellő hozzáértéssel végezte el szerkesztői teendőit a könyvön. Olyannyira, hogy abban az évben ennek a könyvnek ítéltek oda a Szenteleky-díjat meg a Híd Irodalmi Díjat, így aztán a könyv szíváci (szabadkai?) keresztelőlőjén nyugodtan mutathattam be azokkal a szavakkal, hogy „ez a legújabb könyvem, írta Hornyik Miklós”. Mert valóban abban elsősorban is a válogatás, az anyag elrendezése, csoportosítása, kötetű szerkesztése volt a sikeres. A válogatás, szerkesztés, sajtó alá rendezés, a szövegben való kertészkedés (persze: nem meghamisítása), másfelől az irodalom szabadsága nem egymást kizáró elvek, ha szerző, válogató (ez esetben interjúkészítű), szerkesztű és kiadó legalábbis egy kevés toleranciát tanúsít a közűs vállalkozásban egymás iránt. Még kevésbé kizárólagos elv, ha a szerző maga szerkeszti és gondozza saját szövegét, ami megint csak nem meríti ki az öncenzúra fogalmát és megbocsáthatatlan vétékét. Mert hogy ez is szóba került.

Attól tartok, hogy nem szolgálthatok érveket sem az ördögűzéshez, sem a kiadói mundér becsületét hivatott hadmozdulatokhoz. Nem vagyok hajlandó belesétálni semmiféle irodalompolitikai kelepcebé. Attól tartok, tűrjük, hogy megint megsokasodjanak körülöttünk a lesipuskások, hogy elszabaduljon a vendetta szelleme, hogy mint annyiszor a múltban, egyetlen ősgomollyá álljon össze esztétika és ideológia, irodalom és politika, elvek és gyakorlat, naiv hit és számító sandaság. (1989. február)

Ehhez csak annyit kell tudni, a kiadó egyik szerkesztűjének ma is birtokában van a Szeli István által leadott közlésre szánt szöveg, s ha bármilyen további kétely merül fel Hornyik Miklósban vagy bármely szakavatott érdeklűdűben – bemutatjuk.

S még egy észrevétel: Hornyik Miklós könyvének 286. oldalán olvashatjuk: „Dési Abelnek majdnem a teljes életműve kéziratoss anyag: körülbelül húsz kötetre terjedű regénye, novellája, verse, tanulmánya, kritikája és monográfiája

halmozódott föl. Egyik regénytrilógiájának a kiadására a Forum szerződést kötött; a publikálható többi kéziratot is folyamatosan sajtó alá kell rendezni.”

Ami a regénytrilógia szerződését illeti, így igaz, s mint azt annak idején a *Napló*ban meg is írtam: Hornyik Miklós maga vállalta a trilógia szerkesztését. A mai napig várjuk, mikor végez vállalt kötelezettségével!

Záradékul:

Hogy mi minden vált időszerütlenné mindabból, amit a könyv szerzője ma, 2002-ben (is) felró, arról jobb nem beszélni. De még ha a megírás dátumait vesszük is figyelembe, akkor sem sokkal másabb a kép. Az igényességéről ismert szerzőnek viszont ma már nyilván vannak olyan kapcsolatai, hogy az oly nagybecsült kéziratok íróinak találjon jobb, igényesebb kiadót.

